

POMPEI

Geschiedenis van de stad.

Men weet niet wanneer de stad precies gesticht is. De opgravingen laten geen duidelijke sporen zien van vóór de 6de E. v. C. In de 6de en 5de E. stonden de oorspronkelijke, Oskische, bewoners onder de invloed en (soms) de heerschappij van de Etrusken, en, vooral, van de Griekse kolonies in de buurt. Vanaf de late 4de E. v. C. dringt de Romeinse invloed steeds sterker door, zij het dat de "Pompeiani" dit niet van harte accepteerden. Zo was Pompei in het zgn. "Bellum Sociale" (een verzet van Italische steden tegen de Romeinse overheersing) (91-89 v. C.) één van de steden die het hardnekkigst weerstand bood tegen de troepen van Sulla. En nog in 59 was een klein incident in het Amphitheater voldoende om een bloedige revolutie uit te lokken: bij senaatsbeslissing mochten er nadien gedurende 10 jaar geen gladiatorenspelen meer georganiseerd worden! Maar al bij al ging ook hier de Romanisering onstuitbaar door.

In 79 was Pompei een voorspoedige stad. Men schat het aantal inwoners ergens tussen de 20 en 25.000, er was een levendige handel en behoorlijk wat industrie, en de "gebruikelijke" infrastructuur qua verzorging en ontspanning was ruimschoots aanwezig: er waren 3 grote publieke thermengebouwen, een theater, een muziektheater en een amphitheater.

Er was in 62 wel een aardbeving geweest, maar dat kwam vaker voor in deze zone, en de schade was voor het grootste deel hersteld. En dat ze vlakbij een vulkaan woonden wist niemand. De Vesuvius was tot boven toe bebost, en was een paradijs voor jagers. En op de lagere gedeelten van de helling werd een erg behoorlijke wijn verbouwd.

Maar op 24 augustus verdween de stad zo goed als volledig van de aardbodem. De Vesuvius ontplofte, letterlijk. Duizenden tonnen as en puimsteen bedekten de straten, pleinen en huizen tot op een

Het algemene uitzicht van de stad.

Een bezoek aan Pompei blijft een aparte gebeurtenis. In tegenstelling tot overal elders is er sinds die onzalige augustus-middag in 79 niets meer veranderd. We zien de overblijfselen van wat toen Pompei was. "Wegdenken" moeten we niets, en voor het "bijdenken" is al heelwat minder fantasie nodig dan bijv. op het Forum in Rome.

Enkele aspecten van het stadsbeeld zullen we vooraf even aangeven. Zo kan je bij de concrete beschrijving op de "particuliere" elementen concentreren.

De **straten** van Pompei zijn bijna alle rechtlijnig, en vormen een vrij regelmatig patroon van hoofdassen (die overeenkomen met de "cardines" en "decumani" van de legerkampen) en zijstraten (de "viae" en "itineraria"), en zij kunnen tot 10 m. breed zijn. Zij zijn afgeboord door voetpaden van verschillende hoogte, en bevoerd met polygonale zwarte "Vesuvius-stenen". Op geregelde plaatsen zijn er "zebrapaden", Pompei

hoogte van wel 7 m., en wie niet tijdig was weggetrokken, werd de adem afgesneden door giftige gassen. Alleen de bovenste gedeelten van de gebouwen staken nog boven het "maanlandschap" uit, maar ook die vervielen snel. Onmiddellijk na de ramp hebben een aantal mensen nog geprobeerd om alsnog enkele bezittingen te redden, maar dan werd de stad "vergeten". Zelfs toen de Romeinse architect Fontana op het einde van de 16de E. een afvoerkanaal liet aanleggen doorheen het gebied van Pompei, en op ruïnes van gebouwen stootte, herkende hij hierin de stad niet.

Pas toen Karel van Bourbon, de koning van Napels, halverwege de 18de E. op grond van enkele toevallige vondsten de opdracht gaf om dieper te graven, kwam geleidelijk het oude Pompei terug boven. Op dit ogenblik is ongeveer 3/5 van de totale oppervlakte (van 66 ha.) blootgelegd, samen met de volledige omwalling en de onmiddellijke omgeving van de voornaamste uitvalswegen. De "publieke" zones (Forum en omgeving, Thermen, Theaters) zijn toegankelijk, en er zijn meer dan voldoende privé-woningen "beschikbaar" om grote groepen bezoekers een duidelijk beeld te geven van het leven in een middelgrote provincie-stad in de 1ste E. van onze tijdrekening. Tenslotte is men tot de ontnuchterende vaststelling gekomen, dat de beste (en veiligste) manier van bewaren er in bestaat niet op te graven! De schade van de aardbeving van 1981 is nog altijd niet volledig hersteld, en het vrij houden van de muren van alle mogelijke groen kost handenvol werk en geld. Kortom: er wordt nog wel "gegraven" (en soms zelfs met de grote middelen), maar zeer minutieus en dus aan een erg traag tempo. En de "multi-disciplinaire" aanpak met de meest moderne middelen laat de wetenschappers toe om wat men vroeger, op zoek naar "spectaculaire" resultaten, over het hoofd zag, nu wél in kaart te brengen

stapstenen die de voetgangers de kans geven om gemakkelijk (en met droge voeten) de straat over te steken, zonder dat het "verkeer" er door gehinderd wordt: op de drukke plaatsen zie je de wagensporen in het plaveisel!

Op nogal wat kruispunten zijn **fonteinen** geïnstalleerd, waar de bevolking uit de buurt zich kon bevoorraden. De "duurdere" huizen hadden, in de laatste fase, een eigen aansluiting!

Om enig overzicht te behouden hebben de archeologen de stad in gedeeld in 9 **regiones** (wijken) en elke regio in **insulae** (door 4 straten omgeven "blokken"). Daarbij hebben zij elke toegangsoening genummerd, zodat je, bij wijze van spreken, een brief kan schrijven naar de *Domus Vettiorum* (Huis van de Vettii), *Regio VI, Insula XV, nr. 1!* Zowel de huizen als de straten hebben daarbij nog een naam gekregen: zo ligt het "Huis van de Faun"

(naar een bronzen beeldje dat men daar gevonden heeft) in de "Via della Fortuna", nr. 2-5.

Verspreid over de stad zal je kleine **altaren** aantreffen voor de "Lares" (beschermgoden) van de stad. De bijhorende fresco's zijn meestal verdwenen, maar de "kappelletjes" zijn er vaak wél nog.

Vooraf in de zgn. "Nuovi Scavi" (de "Nieuwe opgravingen", die vanaf 1911 bezig zijn aan weerskanten vande Via dell' Abbondanza) zijn er talrijke **opschriften**, meestal in rode letters. Het is een bonte verzameling van verkiezingspropaganda, reclame, liefdesverklaringen, obscene opmerkingen, "Killroy-was-here"s en ga zo maar door, in het Oskisch, Grieks, Latijn, ja zelfs Aramees!

De meest karakteristieke "winkels" waren de **Thermopolia**, die je het best kan vergelijken met de moderne "bars", waar je ook nu voor een snelle hap en drink (staande!) terecht kan. Ze hebben bijna alle een L-vormige "toog" met gaten, waarin de amforen (grote ronde kruiken) met (warme!) wijn werden geplaatst. De meest ondernemende "baristi" hadden een uitstalraampje met de specialiteiten van de dag! Je kon ook in "echte" restaurants (cauponae) terecht,

Het Pompeiaanse Huis.

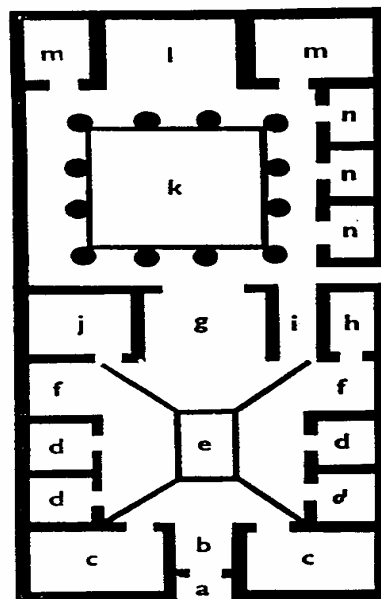
Maar we zegden het al: Pompei is in de eerste plaats het "Openluchtmuseum" van de **Domus Privata**. We drukken hier een type-vb. af, goed wetende dat je dit in deze vorm maar een zeldzame keer zal tegenkomen. Uiteindelijk leven ook wij allemaal op dezelfde manier, en toch verschillend! Zoals ook bij ons de vorm en de omvang van het bouwterrein, de financiële mogelijkheden van de bouwheer (en de stedenbouwkundige voorschriften), voor grote verschillen zorgen tussen de huizen onderling, zo zijn er ook in Pompei geen 2 dezelfde huizen. Sommige zijn wel erg groot: het "Huis van de Faun" bijv. beslaat een hele "insula". Deze trend zorgt, vooral in de laatste fase van Pompei, voor heelwat druk op de "vastgoedmarkt", en we zien dan de eerste vormen van bewoning buiten de stad ontstaan.

De letters in het plan wijzen op :

- de entree (vestibulum):
- de hall ("fauces")
- "werkkamers" ("cellae")
- slaapkamers ("cubicula"), ook n
- de binnenkoer ("atrium"): 4 naar binnen hellende daken leidden het water naar het "impluvium", een bekken dat het water naar een put of een afvoer kanaliseerde.
- "zijvleugels of -verblijven" ("alae")
- het "salon" van de heer en vrouw des huizes ("tablinum"), centraal gelegen ende meest heilige plaats in de woning.
- bergruimte/opslagplaats ("apotheca")
- gang naar de tuin(omgeving) ("andron")

De meeste vondsten in Pompei hebben dan ook te maken met wat er in die huizen aanwezig was: van kleine beelden (replica's soms van beroemde Griekse beelden) tot alle mogelijke vormen van huisraad. Maar de voornaamste overblijfselen zijn ontegensprekelijk de **fresco-versieringen**, die Pompei

en er zijn een aantal onbestemde ruimten (vaak met een bijkomende winkel achterin), die we als "superettes" zouden kunnen omschrijven! Op je wandeling door de stad zal je waarschijnlijk ook een "pistrinum" (bakkerij annex maalderij) tegenkomen, en op het forum staat het groot gebouw van het "Macellum", een deels overdekte markt voor eetwaren. Bij de stadspoorten tenslotte waren er behoorlijk wat "hotels" (hospitia), vaak met "garages" (stabula, waar ook de paarden verzorgd werden)! Verder rijden met de bus zou moeilijk zijn, maar fatsoenlijk verblijven zou je d'er in ieder geval kunnen! Ook al is Pompei vooral belangrijk omwille van zijn privé-woningen (die overal elders zo goed als verdwenen zijn), toch zijn ook de 3 **publieke zones** erg boeiend: het Forum, het zgn. "Forum triangolare", en de "uitgaansbuurt", met beide theaters, de palestra en het amphitheater. De **Thermen** zijn daar dan niet bijgerekend. Naast de privé-badkamers waren er 3, verspreid over de stad. Ze zijn erg belangrijk, want het zijn de oudst bewaarde uit de Romeinse wereld.

- de eetzaal ("triclinium")
- de tuin ("peristylium"), omsloten door een zuilengallery
- uitbouw van deze tuin ("exedra")
- salons ("oeci")

massaal in de huizen zijn toegepast. In de moderne archeologie worden zij niet meer van de muren gehaald en in een museum geplaatst, maar "in situ" (op de plek zelf) bewaard. Zo geven zij aan hoe de huizen er van binnen écht uitzagen. Het is een wetenschappelijke discipline op zich geworden,

waarin men 4 grote perioden of "stijlen" kan herkennen:

1. 1° Stijl: 150-80 v. C., waarin in stuc een marmerbekleding wordt geïmiteerd.
2. 2° Stijl: 80 v.-14 n. C. (dood van Keizer Augustus), de zgn. "Architecturale Stijl", waarin "doorkijken" worden geschilderd op stads- of natuurgezichten, vaak met mythische, heroïsche of religieuze scènes.

Bezoek.

We stellen je de "gewone" route voor, die vertrekt aan de "Porta Marina", langs alle belangrijke gebouwen loopt, bij wijze van vb. 2 huizen aandoet, en bij het

a. Het Forum:

Aan de "Porta Marina" (de naam is duidelijk: de poort aan de kant van de zee) zie je goed dat Pompei op een heuvelrug (40 m. boven de zeespiegel) lag. De weg loopt steil omhoog naar het plateau van het Forum. Je passeert zo tussen 2 grote complexen die wel aan het Forum grenzen, maar die je best van hier bezoekt.

Links is dat de **Tempel van Apollo**, omgeven door een porticus van 48 zuilen. Rechts en links vooraan staan de bronzen beelden van Apollo en Diana, beiden met hun boog "in aanslag" (de originelen, zoals zo vaak hier, staan in het Nationaal Museum van Napels). Vóór de trap naar de tempel zie je het altaar, en naast de trap een zonnewijzer. Het is een "Italische" tempel: een (vrij) hoog podium, dat maar langs 1 kant beklommen wordt, en geen zuilengang rondom.

Rechts kan je de **Basilica** binnen. Het is het meest monumentale openbare gebouw (55 op 24 m.) van Pompei, en één van de belangrijkste. Op basis van teruggevonden dakpannen kan men het al in de pré-Romeinse daten (\pm 120 v. C.). Toen dus al was de klassieke driebeukige basilica, zoals we die uit Rome kennen, "in de provincie" niet ongewoon. En ook al heeft men de bakstenen zuilen met pleisterwerk op marmeren willen doen gelijken, toch straalt het gebouw de nodige waardigheid uit. Het rechthoekige "tribunal" (verhoog) is hier in de constructie opgenomen.

Via de porticus van de basilica kom je in de porticus van het Forum en zo op het **Forumplein** (rechthoekig, 142 op 38 m.). Van hier heb je een mooi globaal zicht op het Forum. De korte (Zuidelijke) zijde achter je wordt afgesloten door 3 "Gemeentelijke Diensten". Van West naar Oost zijn dan het gebouw van de "Aediles" (zeg maar "Schepenen"), de "Ordo Decurionum" (de "Gemeenteraad") en de "Duumviri" ("Burgemeesters").

Aan de andere korte zijde staat de **Tempel van Jupiter**, of juister, het "Capitolium", waar - zoals in Rome - de Capitolijsche trias (Jupiter, Juno en Minerva) vereerd werd. Ook dit is een tempel van het "Italische" type. Hij wordt a.h.w. "bekroond" (maar in Pompei klinkt dit cynisch) door de Vesuvius op de achtergrond.

Rond heel dit plein, op de tempelzijde na, liep een

3. 3° Stijl: 14-62 (de aardbeving), de zgn. "Egyptiserende Stijl", waarin de architectuurversiering meer en meer loutere versiering wordt.
4. 4° Stijl: 62-79, de zgn. "Ornamentele Stijl", waarin fantastische, onwettelijke schema's domineren, met een overdaad aan sierelementen. Een weerspiegeling van de grote rijkdom en luxe van Pompei in zijn laatste periode.

Amphitheater eindigt. Je bent hiermee al wandelend, luisterend, lezend, luierend, spelend al vlug een drietal uren zoet!

porticus op 2 verdiepingen, waarvan aan de Westzijde voor een stuk heropgebouwd is, en die vol stond met beelden en gedenktekens. Het lijkt wat vreemd dat er niet meer van bewaard is. Toch moeten wij ons realiseren dat de bovenverdieping, na de vulkaanuitbarsting, boven de aslaag uitstak, en voor de bewoners erg goed herkenbaar was. O.a. de beelden zijn toen al "opgegraven".

Als we de Oostelijke zijde van het Forum afwandelen, passeren we het **Comitium**, waar de magistraten verkozen werden. De Via dell' Abbondanza wordt, o.a. door een uit de kluiten gewassen "Amsterdammer", afgesloten van het Forum: dit plein was "verkeersvrij"! Het zgn. **Gebouw van Eumachia** was een "gildehuis" voor de "Fullones", de vollers, dat door de rijke priesteres, zo leert het opschrift, aan hen gegeven was. Let vooral op de prachtig versierde deurlijst: in de zuiverste "Augusteïsche" stijl zie je fijn geciseleerd marmer met dieren- en plantenmotieven.

De **Tempel van Vespasianus** ernaast, wijst op de grote verspreiding van de keizercultus (hij stierf precies 2 maanden vóór de vulkaanuitbarsting!). De **Tempel van de Lares** (de stadsgoden) is opgericht bij wijze van boetedoening na de aardbeving van 62: veel heeft het niet geholpen! Het laatste grote gebouw aan deze kant is het **Macellum**, een dagelijkse "versmarkt". Aan de voorkant ervan hadden de geldwisselaars hun kantoren. Binnenin liep een fries waarop stond wat er te koop was: vis, gevogelte, wijn. In de grote (overdekte) hal aan de overkant van de tempel van Jupiter, heeft men nu archeologisch materiaal opgestapeld. Men neemt aan dat dit een **horreum** was, een magazijn voor de verkoop van graan. Men toont hier ook enkele vb. (in de Thermen van het Forum ga je er nog zien) van wat opgravingstechnieken kunnen opleveren. Als je in de aslaag op een opening stuit, en laat die opening dan vollopen met vloeibare gips, en die opening was er gekomen door het vergaan van het lichaam van een slachtoffer, dan is dit het resultaat: een dramatische replica van dat slachtoffer.

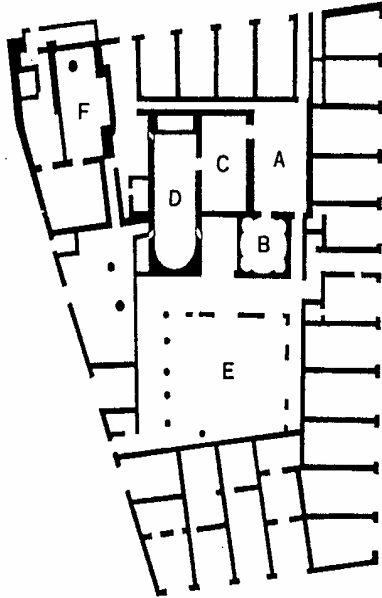
Links van deze hal staat de zgn. "Mensa Ponderaria" (de gewichtentafel). Hier was de ijkdienst gevestigd, die de gewichten van de handelaars op hun juistheid moest controleren.

Rechts van die hal was er een "luchtige" openbare latrine.

b. De Thermen van het Forum:

Als je, rechts van de tempel van Jupiter de Via del Foro ingaat, en daar de 1° straat links neemt, de Via delle Terme, sta je voor een zij-ingang van deze thermenconstructie, die teruggaat tot het begin van de Romeinse overheersing (80 v. C.). De ingang voor de

vrouwen, die hier een eigen "afdeling" hadden (F), was enkele nummers verder in deze straat. De gebouwen liggen wat achterin en ogenschijnlijk wat vreemd geschikt, maar alles is er!

Je komt binnen in het **Apodyterium** (A) (de kleedkamer) met nissen voor de kleren en zitbanken voor als je je beurt moest afwachten. Hierbij sluit tegen de achterwand het **Frigidarium** (B) (koud-waterbad) aan, dat cirkelvormig is, en een sleutelvormige dakopening heeft. Het is versierd met reliëfs in stuc-werk. De andere deur is een doorgang naar de **Palestra** (E), het (in dit geval vrij kleine) sportveld. Centraal in de kleedkamer staan enkele "slachtoffers" van de vulkaanuitbarsting.

De deur rechts leidt naar het **Tepidarium** (C) (het lauw-waterbad). Dit tongewelf heeft de druk van de aslaag goed doorstaan, en zijn stuc-werk behoorlijk bewaard. De terracotta-nissen hebben de vorm van een "telamon" (een steun-console in de vorm van een mannenlichaam), en de bronzen kolenpan geeft je een idee van een "verwarmingstoestel".

De laatste zaal tenslotte is het **Caldarium** (D) (het warm-waterbad). Ook hier is de stuc-versiering van het gewelf bewaard. Het "labrum" (het marmeren wasbekken in de absis) is, zo leert het opschrift, in de jaren 3-4 van onze tijdrekening geplaatst. Tegen de muur zie je hoe de "hypocaustum-verwarming" (met warme lucht) ook langs de muren werd geleid.

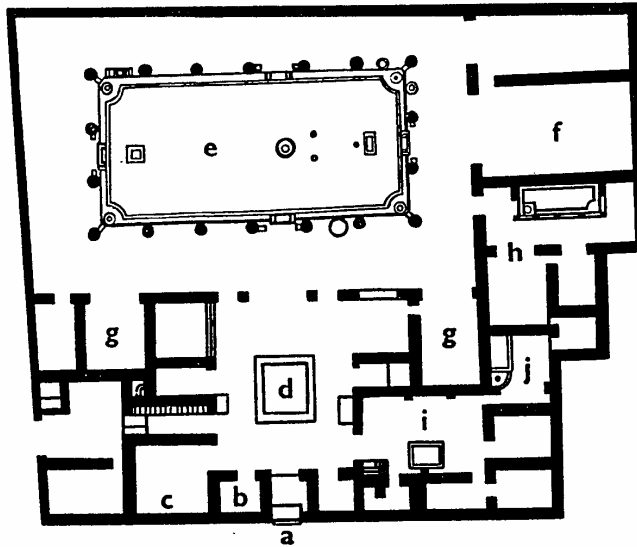
c. Enkele huizen.

Als je, bij het buitenkomen van deze Thermen, terug naar het kruispunt gaat met de Via del Foro, loop je tegen de kleine tempel van de **Fortuna Augusta** aan, op de hoek van de Via della Fortuna. Ook dit is een typisch "Italische" tempel: hij staat op een (relatief laag) verhoog, met een trappenpartij aan de voorkant (op het platvorm beneden stond het altaar), en was alleen langs die kant toegankelijk. We zien hier nogmaals we hoe sterk de cultus voor de keizer in de provincie leefde. Hij werd opgericht in 3 v. C., bijna 20 jaar voor de dood van Augustus, en in één van de nissen van de zijwand stond het beeld van de "Parens Patriae", de "Vader van het Vaderland"!

Op dit kruispunt sla je links de Via di Mercurio in, die op één van de torens van de stadswallen uitloopt. Links heb je, op nr. 22, het "Huis van de Grote Fontein", en, vlak naast op nr. 23, het **Huis van de Kleine Fontein**. In dit huis kan je, op enkele afwijkingen na, een toepassing zien van het grondplan dat hoger afgedrukt staat. Door het "vestibulum" en de "fauces" kom je in het "atrium" terecht. Met een moderne betonnen constructie zijn de afhellende daken herbouwd: je ziet hoe hoog dat is, en hoe "kaal" de muren zijn zonder fresco's. De eigenaar van het huis "woonde" in het "tablinum", dat

aan de andere kant op het "peristylum" uitsteekt. Maar daar was de ruimte te klein om een echte "rondgang" te bouwen. Hij heeft dat dan maar "gecompenseerd" door er een fresco-versiering te laten aanbrengen met een doorkijk op zee- (!) en landelijke gebouwen. Hij had zich wel een fontein gepermitterd, waarvan hij, vanuit zijn tablinum, op mooie dagen erg veel plezier moet gehad hebben! Centraal in dit "nymphaeum" ("waterpartij") staat een nis, die met een mozaïek is versierd. De eigenlijke "mond" van de fontein bestaat uit een bronzen beeldje van een jongetje met een gans (het origineel is in het museum van Napels). De schelpversiering rondom doet wat naïef aan. De versieringsmotieven van de vloer zijn erg sober gehouden.

Op de hoek van de Via di Mercurio en de Vicolo di Mercurio, zie je een openbare fontein, versierd met een Mercurius-hoofd. Op de hoek, op nr. 1, was er een "osteria" (een restaurant of taverne)). Vooraan was er een toonbank, een bergplaats voor het tafelvaatwerk, en de keuken. In de binnenzaal zijn er heelwat "kaders" die het leven in een "taverne" illustreren: een kar met wijnzakken, spelers, drinkbroers, eetwaren.

Je slaat de Vicolo di Mercurio in, en wandelt tot je aan het **Huis van de Vettii** komt, één van de rijkste privé-woningen van Pompei. De eigenlijke ingang ligt achter de hoek, de deur die je hier passeert is een "dienstingang". Op het trottoir rechts zie je een aantal loden buizen voor de waterleiding. Dit huis wordt erg druk bezocht: de aanwezigheid van enkele "erotische" motieven is daar niet vreemd aan. Het is echter vooral de rijke decoratie in de 4de stijl van Pompei, die er de grootste bekendheid aan gegeven heeft.

Ook dit huis is "hersteld": dadelijk als je binnenkomt zie je dat het "atrium" (d) zijn dak heeft teruggekregen, met spuwers en al. In de centrale as ontbreekt het "tablinum": het atrium (met enkele zijvertrekken) sluit rechtstreeks aan op het "peristylum" (e). Maar dat is er dan ook één dat kan tellen! In een weidse rondgang kan je rond deze binnentuin wandelen, een binnentuin die naar het oorspronkelijke model (en met de beplanting van toen!) is heraangelegd.

In de vertrekken die hier op uitgeven, onmiddellijk links (g) en opzij rechts (f), zijn van de mooiste fresco's uit Pompei terug te vinden. Naast een schat aan scènes uit de mythologie, willen we vooral je aandacht vragen voor de "liefdesgodjes en -godinnetjes" (f), die worden voorgesteld terwijl ze kunsten en beroepen uitoefenen. Het zijn ware miniaturen!

Dit was een rijk huis. Er waren 2 "triclinia" (c en f), er was een "vrouwenvertrek" (h), met een eigen, weliswaar klein, "peristylum", er was een verdieping bovenop (je ziet op 2 plaatsen nog de aanzet van een trap). En als je rechts van de ingang naar de keuken (j) gaat (met een heus fornuis), passeer je opnieuw

een "atrium" (i), nu met een mooi bewaard "lararium" (altaar voor de huisgoden). Als de rij wachtenden daar niet te lang is, moet je aanschuiven voor het kleine slaapkamertje, dat direct bij de keuken aansluit. De "Priapos" (een vruchtbaarheidsgod) en erotische scènes tegen de muur laten aan duidelijkheid niet veel te wensen over. De gniffelende toeristen die buiten komen trouwens ook niet!

Je wandelt nu de Vicolo dei Vettii af tot in de Via della Fortuna, slaat daar links de Via di Nola in, en neemt onmiddellijk rechts de Vicolo Storto. Op je linkerkant (op de hoek van de Via del Panettiere Modesto) zie je een **pistrinum**, een maalderij en bakkerij in één. Vooral de "molens", conische stenen met daarboven een passende "draaisteen", maken indruk. Je moest het graan d'er van de bovenkant ingooien, mullenzels (of slaven!) de draaisteen doen draaien op de conische steen, en je kon het meel van onder opvangen!

Bij het volgende kruispunt neem je de Via degli Augustali naar links, en wat verder sla je rechts de Vicolo del Lupanare in, waar je wat verder rechts (op de hoek van de Vicolo del Balcone Pensile) een **Lupanar** (een bordeel) passeert. Het is weinig verheffend, deze kleine "kotjes" met hun "sexy" fresco's!

Als je nu verder deze straat blijft volgen, kom je vanzelf, aan de overkant van de Via dell' Abbondanza, bij de Porticus vóór het "Forum Triangolare", met zijn Ionische zuilen.

d. Het Forum Triangolare en de Theaters.

Het **Forum Triangolare** heeft zijn naam van zijn driehoekige vorm. Er loopt een porticus rond, nu op dorische zuilen. Ook de tempel op het plein, waarvan niet veel meer dan het "stilobaat" (het grondvlak) bewaard is, was Dorisch. Hij dateert uit de 6de E. v. C., en illustreert dat Pompei in die vroege periode

duidelijk onder de invloed stond van de nabije Griekse vestigingen in Neapolis (Napels) en Cumae.

Je kan van op dit Forum links het **Grote Theater** binnen. Naar Grieks-Hellenistisch model heeft men voor dit theater (200-150 v. C.) gebruik gemaakt van

de natuurlijke helling (die hier vrij krachtig was) om de "cavea" (de toeschouwersruimte) rond de "orchestra" te laten aansluiten. De scène (met zijn nissen) is van een Romeins type. Van de "gradins" blijft maar weinig over. Het was wel degelijk een "groot" theater: er was plaats voor 5.000 toeschouwers. De houten banken die er nu staan zijn er voor het publiek van de (festival) voorstellingen, die er nog elk jaar worden gegeven. Achter de scène zie je een groot, rechthoekig, plein met een porticus eromheen. Dit was oorspronkelijk het "Foyer" van het theater, maar ten tijde van Keizer Nero werd het ingericht als een gladiatorenkazerne.

Aansluitend kan je, onder een soort tongewelf, naar het **Kleine Theater**, waarvan de cavea zo goed als integraal bewaard is. Het was een "Odeon", een overdekt muziektheater: je ziet goed hoe de rijen a.h.w. in de muren opgaan. Men vermoedt dat de

e. De grote Palaestra en het Amphitheater.

De **Grote Palaestra** ("groot" om ze te onderscheiden van de "kleine", de zgn. "Samnitische Palaestra", bij de theaters) is in de Keizertijd (1ste E.) aangelegd. Het is een grandioze constructie (130 op 140 m.), die aan 3 zijden omgeven is door een porticus. De Oostelijke zijde, die naar het Amphitheater, bevatte de monumentale entree.

In de Griekse wereld was de palaestra het voornaamste onderdeel van het "gymnasium", een complex van sportvelden en lokalen, waar de jongeren uit de betere klassen aan "sport" konden doen. Ze was in de eerste plaats bedoeld voor de worstelaars, maar werd bij uitbreiding ook voor andere sportieve activiteiten gebruikt. De lokalen waren kleed-, was- en verzorgingsruimten.

Centraal zie je de "natatio", een groot zwembad met een hellende vloer. Rondom heeft men afgietsels gemaakt van de wortels van de grote platanen, die lomper gaven aan het plein. Een aantal jaren terug heeft men er jonge platanen aangeplant.

In de uiterste Z.-O.-hoek van de stad ligt het **Amphitheater**, het oudst bewaarde uit de Romeinse wereld: het dateert van rond 80 v. C. Het is een vrij smalle ellips (135 op 104 m.) en kon 12.000 toeschouwers bevatten. De hoofdingangen naar de

bouw ervan kort na 80 v. C. te situeren is. Let tenslotte ook op de 2 mooie tufstenen "telamons" ("steunmannen").

Als je dit kleine theater verlaat, stap je links de betrekkelijk steile Via Stabiana op tot op de Quadrivio di Olconio, waar de Via dell' Abbondanza links wel erg breed is. Je slaat naar rechts af (in een eerste stuk heet ze hier de Via dei Diadumeni) in de richting van de **Scavi Nuovi**, de "Nieuwe Opgravingen": verder op zie je links nog de vulkanische as. Dit was één van de drukste commerciële wijken van de stad, met meerdere "thermopolia", bedrijfjes en woningen met mooie tuinen. Voorbij de zgn. "Schola Armaturarum" (waarschijnlijk het verenigingsgebouw van een of andere militaire organisatie: er zijn in ieder geval nogal wat wapens gevonden) kan je rechts naar het Amphitheater (volg de wegwijzer).

arena lagen, zoals steeds, in de lange as van de ellips. In de Westelijke zijde waren er nog 2 nevingangen, en, centraal, een 3de overwelfde doorgang, waarschijnlijk voor de belangrijkste toeschouwers. "Jan-met-de-toga" kon erin langs de grote trappen aan de buitenkant.

Er zijn geen "substructuren", en, behalve de hoge keermuur, ook geen voorzieningen voor dieren. Men neemt aan dat op het ogenblik van de bouw ervan, de "venationes" (jachtspelen) nog niet gebruikelijk waren. De 1ste en 2de rij van de "cavea" (toeschouwersruimte) waren voorbehouden voor de stadsmagistraten en de invloedrijke burgers. De bovenste voor de vrouwen. Helemaal bovenaan zijn er dikke stenen ringen om het "velarium" aan op te spannen, het zeil dat de toeschouwers moest beschutten tegen zon en regen.

Je verlaat hier de stad op een plek waar er vroeger geen poort was. Bij het naar buiten gaan kruis je een weg, die langs de stadsmuren opliep. Zoals overal in de antieke wereld werden dit soort wegen afgeboord met grafmonumenten. Het is erg suggestief om even tot bij de eerste graven te gaan, en te zien dat er ook toen heelwat aandacht aan de "behuizing" van de doden gegeven werd.